

Ujemanje priredno zloženega osebka s povedkom

Saška Štumberger*

Izvleček

Članek predstavlja obravnavo zloženega osebka s povedkom v jezikoslovnih člankih in slovnica ter korpusu Gigafida 2.0. Predstavlja tudi predloge v smernicah za spolno občutljivo rabo jezika. Obravnava v strokovni literaturi zajema slovnične in pomenske lastnosti priredno zloženih samostalnikov v osebku, razlike med dvojino in množino ter pomenske razlike med vezniki *in*, *ali* in *oziroma*. Smernice za spolno občutljivo rabo jezika obravnavajo skladijsko ujemanje pri samostalnikih za poimenovanje oseb, pri oblikovanju navodil pa premalo upoštevajo jezikovno rabo; ženske slovnične oblike, ki naj bi bile bolj vključevalne od moških, so predlagane tudi v primerih, ko jih korpusna raba ne potrjuje.

Ključne besede: skladijska, slovnični spol, glagolsko ujemanje, poimenovanje oseb, priredno zložen osebek

Abstract – Coordinated subject agreement with predicate

The article presents a study of agreement between coordinated subjects and verbs/predicates (so-called conjunct agreement) in linguistic articles, grammars, and the Gigafida 2.0 corpus. It also presents some suggestions for guidelines for gender-sensitive language use. The discussion in the literature deals with grammatical and semantic characteristics of

* Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, saska.stumberger@ff.uni-lj.si.

coordinated noun phrases in subject position, differences between dual and plural number, and semantic differences between coordinations with and (*in*), or (*ali*) and or (*oziroma*). The guidelines for gender sensitive language use discuss syntactic agreement involving nouns denoting persons, but underestimate language use; feminine grammatical forms that are supposedly more inclusive than masculine forms are suggested even in cases where language corpus use does not confirm them.

Keywords: syntax, grammatical gender, verb agreement, nouns denoting persons, coordinated subject

1 Opredelitev ujemanja

Ujemanje je eden od načinov izražanja podrednega slovničnega razmerja, poznamo pa ga (Smolej 2011: 47):

A) med besedami samostalniške besedne zveze v spolu, številu, sklonu in osebi (npr. *utrujena študentka* → prilastek se skladijsko ravna po odnosnici); B) med glagolom v povedku in samostalniško besedo v osebku (npr. *Ana je brala časopis*. → povedek se v spolu, osebi in številu ravna po osebku; *Ana se je vrnila domov vsa utrujena*. → povedkov prilastek v povedku se z osebkom ujema v spolu in številu) /.../

V Novi slovenski skladnji Jožeta Toporišiča je ujemanje opredeljeno tako (1982: 21):

Ujemalna je tista besedna povezava, pri kateri jedrna beseda nejedrni določa spol, število in sklon, pri prisojanju tudi osebo (ali pa le kaj od tega), to pa na podlagi enakosti; pri tem podrejena beseda (besedna zveza) dobi po možnosti obliko, ki je obliki jedrne (vodilne) besede čim bližje; prim. zvezo *naš Andrej*: tu slovnični lastnosti samostalnika *Andrej* (namreč *m. in ed.*) zahtevata enaki lastnosti pri *naš* (spet *m. in ed.*). Tako podobno še pri *sosezdovi otroci, lepega dne*. V prisojevalni zvezi *Andrej je samosvoj* je ujemanje lahko omejeno na sklon in število *Andrej je precejšnja nadloga* /.../.

Ujemanje med besedami samostalniške besedne zveze je enosmerno – prilastek se ravna po odnosnici – in v prispevku ne bo obravnavano. Obravnavano bo prisojevalno oz. predikacijsko razmerje med glagolom v povedku in samostalniško besedo v osebku, ki je dvosmerno (Žele 2019: 142):

Dvosmernost predikacijskega razmerja omogočata statična determinacija z jedrnim osebkom, ki dejanju v povedku ujemalno določa osebo, spol in število, in dinamična determinacija z jedrnim povedkom, ki osebku kot

vršilcu ali nosilcu vezavnovezljivostno prisoja neko dejanje ali stanje, in to nestalno oz. aktualno dejanje ali stanje je na osebek vezano tudi z vidika časa, načina in naklona.

Ker je področje ujemanja zelo obsežno, bodo iz obravnave izločeni tudi primeri z neprirednim (enojdrnim) osebkom, za katerega je v Slovenski slovnici (Toporišič 2004: 609) pojasnilo, da »/o/sebek nima vpliva na obliko povedka, ko je v povedkovem določilu samostalnik v množini ali dvojini; tedaj je namreč vez kljub edninskemu osebkem v množini ali dvojini: *To mesto so Brežice /.../*«. Predvidljivi in zato iz razprave izključeni so tudi primeri, ko je »ob količinskem števniškem prilastku jedro osebkem v rodilniku množine«. V teh primerih je osebkem glagolska oblika v ednini: *Prišlo je sedem palčkov* (prav tam).

Obravnavano bo torej ujemanje med priredno zloženim osebkem in povedkom. Predstavljena bodo spoznanja in pravila v strokovni literaturi, aktualna raba pa bo preverjena v korpusu Gigafida 2.0 (v nadaljevanju GF).

2 Lastnosti samostalnikov v priredni zvezi

Obravnavo ujemanja zloženega osebkem s povedkom začnjam z opisom pomenskih in slovnčnih lastnosti samostalnikov v priredni zvezi. Na posebnosti skupnih (imenuje jih zbirna) in snovnih imen opozarja Bajec (1955/56: 13): »Če je zadnji (samostalnik, dodala S. Š.) zbirno ali snovno ime, more stati povedek kot nekakšen povzetek v ednini: *Kozli, ovce in druga živina se je pasla. Jajca in mleko je redilno.*«

Posebnosti pri snovnih in skupnih imenih obravnava tudi Toporišič (2004: 610):

Včasih povedke uravnava povedku bližnje jedro priredno zloženega osebkem, ker so ostala jedra potisnjena iz zavesti: *Moka in mast se je podražila. – Na mizi je bila pogača in mleko. – Grozdje in sadje je lepo kazalo.* V vseh primerih gre za snovna imena. Seveda je mogoče reči tudi normalno: *Moka in mast sta se podražili.*

Primerjava citatov pokaže, da je Toporišič pri terminologiji manj natančen, kajti *grozdje in sadje* sta skupni, ne snovni imeni. Pisanje o »normalnem«, ki naj bi bila needninska oblika, kaže na željo po usmerjanju, ki ga glagol *moči* pri Bajcu nima.

V GF najdemo primer ujemanja v ednini (*meso in mleko je na naših jedilnikih*), veliko več pa je rabe dvojninskih oblik s spolno vključujočo obliko na *-a*: *Kruh (črni) in mleko sta se podražila; Naše meso in mleko sta dobila; Meso in mleko bosta šla.*

Poleg snovnih in skupnih imen so pri Bajcu kot posebnost pri ujemanju obravnavane imenske zveze z množinskimi samostalniki (1955/56: 14): »Najbolj običajno je ravnanje po bližnjem osebk: *Jetra in ledvice so zdrave. Želodec in pljuča so zdrava. Jetra, ledvice in žolč so zdravi. Nožič in škarje so nabrušene.*«

V Toporišičevi slovnici množinski samostalniki niso posebej obravnavani, v GF pa najdemo primere tako za ujemanje po bližini, npr. *srce in pljuča so se odzivala*, več pa je primerov ujemanja z moško slovnično obliko: *hrbtenica, mehur in ledvice so me nehalo boleti; Pljuča, jetra, slinavko in ledvice so pomagali; srce, jetra in pljuča so bili izrezani; Srce in pljuča bodo bolje delovali.*

V GF najdemo tudi dvojnisko obliko (*srce in pljuča sta delovala*), ki jo Bajec uvrsti v narečje (1955/56: 14): »Zanimivo je, da se v narečju množinsko ime često občuti za edninski osebek, pa se sliši tudi: *Jetra in žolč sta zdrava.*«

Analiza lastnosti samostalnikov je pokazala, da je pri snovnih in skupnih imenih mogoče ujemanje po bližini, ki pa ga je v korpusu GF manj kot needninskih oblik. Pri množinskih samostalnikih najdemo zglede tudi za ujemanje po bližini, pogostejša pa je raba moške slovnične množinske oblike.

3 Dvojina

Pri obravnavi ujemanja je needninski števili smiselno obravnavati ločeno, kajti pravila za dvojino se razlikujejo od pravil za množino. Pri srednjem slovničnem spolu Bajec (1955/56: 13) opaža odklon od pravila, da se »pri dveh osebkih istega spola« rabi »dvojina tega spola«. Pri zgledu »*Žrebe in ščene sta razposojeni*« /.../ »bi verjetno slišali tudi *razposajena*, tako vsaj v narečjih, kjer nevtrata privzemajo moški spol; za knjižni jezik to seveda ni priporočljivo«. Kaže, da se je to spremenilo, kajti v Slovnici na kvadrat pri srednjem spolu opozorila o neprimernosti končnice na *-a* v knjižni zvrsti ni (Ahačič 2017: 56): »Pri več prirednih samostalnikih srednjega spola v ednini je povedek v moškem spolu. *Leta 1795 sta imela Trnovo in Krakovo devet firtelčarjev, predstojnikov mestnih četrti.*«

Končnica na *-a* je v dvojini vključujoča tudi pri naslednjih zgledih (Bajec 1955/56: 13): »*Gospod in gospa po polju sta šla. Potok in jezero sta zamrznila. Mati in dete sta zdrava.*« Pri zadnjem primeru Bajec opozarja, da je »dvojniska oblika moškega spola, tega spola pa nista ne mati ne dete«, kar je lahko »/n/a prvi pogled torej nedosledna skladnja«, utemeljitev pa naj bi bila v analogiji (prav tam): »To nam pove, da je v stavku *Mati in dete sta zdrava* pomožni glagol *sta* s svojo končnico *-a* potegnil za sabo tudi povedno določilo.« Kot dokaz

za trditev navaja, da pisatelji, »ki rabijo v dvojini obliko *ste*,¹ pišejo *Mati in dete ste zdravi*«.

Z glagolskim ujemanjem sestavljenega osebka se je v odgovoru na vprašanje o tem, kateri spol prevladuje, če imamo srednji in ženski spol, ukvarjal Marušič (2005). Navaja, da »v kombinaciji moškega spola s kakim drugim spolom prevlada moški spol«.

Pri raznospolskem osebku brez moškega slovničnega spola navaja naslednje možnosti, pri tem pa zadnjo možnost označi kot »zelo čudno«:

(3a) *Mesto in država sta se začeli prepirati*

(3b) *Mesto in država sta se začela prepirati*

(3c) *Država in mesto sta se začela prepirati*

(3d) ?? *Država in mesto sta se začeli prepirati*

Po Marušičevem mnenju je oblika na *-a* sprejemljiva ne glede na besedni red, dvojinska oblika na *-i* pa samo, če je njej bližje samostalnik v ženskem slovničnem spolu.

Marušičevi zgledi kažejo, da se pri srednjem slovničnem spolu ujemanje pri dvojinski obliki nesestavljenega osebka razlikuje od ujemanja sestavljenega osebka. Medtem ko je pri zgledu *Dve teleti sta se prepirali med sabo* dvojinska oblika pri glagolskem delu povedka običajna, sta zgleđa *Sosedovo tele in naše kljuse sta se prepirali med sabo* ter *Mesto in primestje sta skupaj kandidirali za olimpijado* označena z različnima stopnjama nesprejemljivosti (*zelo čudno oz. bolj ne kot ja*).

Marušič opozarja tudi na to, da je »poleg slovničnega spola pomemben tudi naravni spol, zaradi česar ujemanje moškega spola ni sprejemljivo, ko oba samostalnika označujeta osebo ženskega spola« (prav tam).

Marušič ugotovitve strne v spoznanje, da bo v sestavljenih osebkih prevladal moški slovnični spol, če tega ni, pa spol zadnjega samostalnika. Pri srednjem spolu prihaja do ujemanja z moškim slovničnim spolom, vendar pa biološki spol prevlada nad slovničnim. Če imamo samostalnik srednjega spola, ki označuje žensko osebo, npr. *dekle*, bo v zvezi s še enim samostalnikom ženskega spola prevladal ženski spol.

1 V Slovenski slovnici 1956 so v dvojini navedene posebne oblike za ženski spol z naslednjimi končnicami (Bajec idr. 1956: 180): *-ve, -te, -te*. Posebne dvojinske oblike za ženski spol so tudi v Slovenski slovnici 1916 (Breznik 1916: 142, § 269): *svè, ste, ste*.

V GF so bile preverjene različne kombinacije slovničnih spolov (moški in srednji, ženski in srednji, srednji in srednji, srednji in ženski), pri vseh primerih pa je bila vključevalna moška slovnična oblika:

Stari trg in Mesto sta našla; država in mesto nista kupila; Država in mesto bi morala; se država in mesto nista mogla dogovoriti; država in mesto bi za najem naslednjih 25 let plačevala; Stavbarstvo in mesto sta že od svetopisemskih časov povezana; Idrijski živosrebrov rudnik in mesto sta v stoletjih potrebovala; Država in mesto sta imela; Družba in mesto sta zelo sproščena; bi morebiti lahko mesto in država posredovala; Mesto in država bosta zgradila.

Dvojinsko obliko na *-i* sem pri opisnih deležnikih našla samo pri kombinaciji dveh samostalnikov ženskega spola in v primeru, ko samostalnik srednjega spola označuje osebo ženskega spola: *sta država in občina kar dobro poskrbeli za nas; bi morali država in občina pograbiti; bosta prispevali država in občina; Občina in država pa naj bi zaostrili; mati in dekle sta grizli.*

Obravnavo sestavljenega osebka lahko torej sklenemo z ugotovitvijo, da kaže gradivo močno prevlado moške slovnične oblike na *-a*, ki je ni samo pri kombinaciji samostalnikov ženskega slovničnega ali biološkega spola.

4 Množina

O ujemanju v zapletenem dvosmernem prisojevalnem oz. predikacijskem razmerju A. Žele pravi (Žele 2019: 146):

*In tu je treba poudariti, da je v slovenščini edina needninska oblika opisnega deležnika, ki lahko označuje vse spole (m. sp. mn., ž. sp. dv., sr. sp. dv.), tista na končnico -i, zato kot vključujoča in hkrati dovolj razločevalno deluje tudi pri označevanju spolsko mešanih skupin v primerih *Možje in žene so šli, Žene in otroci so šli /.../**

V Bajčevem članku iz leta 1955/56 najdemo opozorilo, da je »pravilo, da ima pri rabi povednega deležnika moški spol prednost pred ženskim in le-ta pred srednjim«, prevzeto iz latinščine, obravnava pa »pokaže, da slovenski jezik v tem pogledu često hodi svoja pota, ne meneč se za papirnato pravilo. Zatorej morajo slovnice v opombi zmerom pristaviti, da vezanje ni dosledno« (Bajec 1955/56: 13). Pri sestavljenem osebku iz samostalnikov različnih spolov je »res opaziti neko prednost moškega spola, vendar pa je enako pogostno tudi skladanje po bližnjem osebku« (prav tam). Kot zgled navaja besedno zvezo *mati in dete* v množini: »*Matere in deteta so zdrava*, nikakor pa ne oblika za moški spol *zdravi*.«

Bajec zgleda z glagolskim povedkom ne navaja, v GF pa je primer sestavljenega osebka s pridevnikom v povedku v moškem slovničnem spolu: *Najbolj zdravi so higiensko neoporečna voda, lahki sadni ali zelenjavni sokovi brez dodatnih sladil, nesladkani čaji*. Ujemanje po bližini kaže zgled *Takrat vse počiva, vasi in mesta so kot opustela*.

V Toporišičevi slovnici najdemo zgled *Krave in teleta so se pred muhami in obadi zatekli v grmovje*, ki mu je dodano pojasnilo (Toporišič 2004: 610): »Namesto oblike za moški spol je v množini v takih primerih dopustna tudi oblika pridevniške besede² po spolu najbližjega samostalnika, npr.: *Pasle so se krave in teleta oz. Krave in teleta so se pasla*.«

Pravilo o ujemanju besedne zveze *krave in teleta* z moškim slovničnim spolom je komentiral Marušič (2006):

Pravilo, ki ste ga navedli, kakor jaz razumem slovenščino, ne velja. Morda, da je res kje zapisano, a to pravilo nikakor ni del moje slovenščine. Področje glagolskega ujemanja s sestavljenim osebkom je rahlo prekomplicirano, da bi se ga dalo preprosto uloviti z enostavnim pravilom. To je tudi ugotovitev zgoraj citiranega odgovora. Ujemanje na glagolu namreč ni odvisno samo od spola obeh delov osebka, s katerim naj bi se glagol ujema, temveč tudi od vrstnega reda obeh delov oziroma natančneje od tega, kateri del osebka je bližji glagolu.

Za besedno zvezo *krave in teleta* je v GF pojavitev, ki potrjuje ujemanje po bližini: *kjer so bile krave in teleta pripeta*. Do ujemanja po bližini lahko pride tudi, ko imamo samostalnik srednjega spola, ki poimenuje osebo ženskega spola, in samostalnik ženskega spola: *Iz Ligojne so prišla dekleta in žene*. V teh primerih pa lahko – tako kot v dvojini – na ujemanje vpliva tudi biološki spol. Če imamo samostalnik srednjega spola, ki označuje osebo ženskega spola, najdemo primere ujemanja z ženskim slovničnim spolom tudi, če je povedku bližji samostalnik srednjega spola: *Še posebej aktivne so bile dekleta in žene; V nedeljo bodo praznovale dekleta in žene*.

Ko se osebku pridruži samostalnik moškega spola, prevlada moški slovnični spol: *Biki, krave in teleta pa so bili še kako živi*.

Pri drugih pregledanih zvezah samostalnikov različnih spolov v množini so prevladovala moške slovnične oblike:

Pristanišča, tovarne in mesta so bili ob priključitvi k Jugoslaviji do kraja osiromašeni; Država, regija in mesto bi se morali čim prej odzvati; Fevdalci in

2 Ne gre za pridevniško besedo, ampak glagol.

mesta so morali sami preskrbeti orožje; Nemške občine in mesta so se že septembra dogovorili; Pastirji in živina so že zapustili; Polja in živina so preživljali; ljudje in živina bodo mejo prestopili peš; otroci in živina so zahtevali; bodo država in mesta uživali; bodo prispevali država in mesta.

Najdeno je bilo tudi ujemanje po bližini, pri tem pa je zanimivo, da sta se oba samostalnika v imenski zvezi končala na končnico *-a*, tako da bi lahko ujemanje razložili z analogijo: *Država in mesta bi se morala opredeliti.*

5 Smernice za spolno občutljivo rabo jezika

Ujemanje je obravnavano tudi v zvezi s spolno občutljivo rabo jezika, za katero je bil v preteklosti v rabi izraz neseksistični jezik (Kozmik, Jeram 1995). Mnenja o smiselnosti in učinkih iskanja jezikovnih sredstev, »ki jih je mogoče uporabiti, če želimo namesto t. i. generičnega ali nevtralnega moškega spola uporabiti spolno občutljivi jezik« (Jeram, Šauperl 2018: 4), so deljena, v analizi pa se bom posvetila predlogom v zvezi s skladijskim ujemanjem.

Da je skladijsko ujemanje v primerih, ko ne želimo uporabiti generičnega moškega spola, problem, je v 90. letih opozorila B. Pogorelec (1997: 4):

Zapleteni sistem kategorije števil z dvojino zahteva v slovenskem jeziku posebna pravila semantične presoje in ureditve ujemanja. Prav tako veljajo posebna pravila ujemanja, kadar je v osebku priredno povezanih več samostalnikov raznega spola, kar je pri doslednem upoštevanju ženskih imen pravilo. Ta skladijska pravila ujemanja so bila deloma izposojena v času ustaljevanja slovenske norme iz jezikov z drugačnim sistemom in pravili, kakor veljajo v slovenščini, na primer iz latinščine, zato se v slovenščini niso zmeraj prijela.

Kljub jezikoslovnim pomislekom se poskusi zamenjave generičnega moškega spola nadaljujejo z oblikovanjem smernic, ki pa velikokrat ne upoštevajo pravil o skladijskem ujemanju. V članku E. Gračanin (2016) je nasvet: »Možnost ujemanja glagola z žensko obliko samostalnika dosežemo s sintaktično bližino obeh (Študentje in študentke so šle ...).«

Preverjanje take rabe v korpusu GF je pokazalo nič zadetkov, kajti pri vseh zgledih je bila oblika opisnega deležnika v moškem slovničnem spolu: *Študenti in študentke bodo debatirali; Tamkajšnji študenti in študentke so pristopali; Študentje in študentke so izgubili; Študentje in študentke niso vedeli.*

Čprav jezikovna raba take možnosti ne potrjuje, najdemo podoben nasvet tudi v Smernicah za spolno občutljivo rabo jezika (Šauperl, Jeram 2018: 6):

V spolno občutljivi rabi slovenščine so ključni predvsem samostalniki, s katerimi so poimenovane glavne osebe, ki jih besedilo obravnava ali jim je namenjeno. Za pridevnike in glagole predlagamo ujemanje po bližini. Tako izražanje olajša berljivost besedila in prispeva k njegovi jedrnatosti. Pri omenjanju raznospolnih skupin uporabimo žensko in moško obliko:

Učitelji in učiteljice v šolskem letu 2018/2019

Učiteljica je pozvala učence in učenke ...

Študentje in študentke, ki izkazujejo posebne dosežke, lahko pridobijo poseben status.

Zanimivo je, da med zgledi ne najdemo primera ujemanja sestavljenega osebka z žensko slovnično obliko, kajti edini zgled z ženskim slovničnim spolom v povedku je z nesestavljenim osebkom *učiteljica*.

Navodilo o ujemanju po bližini se v besedilu ponovi, vendar pa sta primera ujemanja s povedkom izbrana tako, da je uporabljen števniki, ki pri povedku zahteva rabo srednjega spola (*tisoč*), in moški slovnični spol (prav tam: 7):

Predlagamo, da se moška in ženska oblika samostalnika razvrstita po abecednem redu ali se izmenjujeta ter da se pridevnik in glagol ujemata s samostalnikom po bližini:

Na shodu se je zbralo najmanj tisoč protestnikov in protestnic ...

Protestnice in protestniki so zahtevali ...

Zadrege pri iskanju zgledov kažejo, da je primere raznospolskega osebka s povedkom v ženskem slovničnem spolu težko najti, kajti korpusno gradivo pri zgledih, ki jih navajajo obravnavane smernice, take možnosti ne potrjuje. V korpusu GF je taka raba potrjena samo v primerih, ko sta samostalniška oblika ženskega spola in opisni deležnik neposredno drug ob drugem – med njima ne sme biti nobene besede, niti pomožnika *biti*. Tak zgled navajajo Interne smernice za spolno občutljivo rabo jezika (Šribar 2010: 4):

V primerih, ko se glagolska oblika ravna po samostalniku, lahko menjamo vrstni red spolno zaznamovanih samostalnikov tako, da je glagolska oblika enkrat ženska, drugič moška (npr. »informacije, ki so jih podale respondentke in respondenti« in »informacije, ki so jih podali respondenti in respondentke«). Ta način spolno občutljive rabe jezika ustreza slovničnemu načelu, da se glagolska oblika lahko ravna po »naravnemu«³ spolu, in sicer tistemu,⁴ ki je v stavku bližje glagolu.

3 V knjižnem jeziku je mestniška oblika po naravnem (op. S. Š.).

4 V knjižnem jeziku je mestniška oblika po tistem (op. S. Š.).

Kot vidimo, je za oblikovanje ustreznih zgledov treba poved oblikovati tako, da je samostalnik v ženskem slovničnem spolu ob obliki opisnega deležnika. To potrjujejo tudi primeri v GF: *popisovale študentke in študenti; bodo vodile študentke in študentje; Ja, odzvale študentke in študentje*. V korpusu je sicer več primerov rabe, ko je ob samostalniku v ženskem slovničnem spolu opisni deležnik v moškem slovničnem spolu: *posegli študentke in študenti; bodo v oddaji nastopali študentke in študenti; so ga organizirali študentke in študenti; so študentje in študentke zavzeli*.

6 Veznika *ali* in *oziroma*

Vsi doslej obravnavani primeri sestavljenega osebka so bili z vezalnim veznikom *in*, kaže pa, da se pravila ujemanja spremenijo, če uporabimo ločna veznika *ali* in *oziroma*.

Večpomenskost nemškega ločnega veznika *oder* (slovensko *ali*) je predstavljena v nemško-slovenski primerjalni analizi L. Majcenovič (2019: 31):

Ločni veznik *oder* ima namreč dva pomena: vključujočega (inkluzivnega), ki ga v stavku lahko poudarimo z veznikom *oder auch* (slov. *ali tudi*), in izključujočega (ekskluzivnega), ki ga poudarimo z veznikom *oder aber* (slov. *ali pa*). /.../ Jung idr. (1990)⁵ pri osebku, katerega sestavine povezuje izključujoči veznik *oder*, priporočajo, naj se povedek ujema z najbližjim osebkom.

Zgled *Jutri nas bosta obiskala Janko ali Metka* z dvojinsko glagolsko obliko kaže, da Marušič (2009) pri slovenskem vezniku *ali* prepozna vključujoči pomen.

Zgled z vključujočim pomenom, na kar kaže dvojinska oblika, in z izključujočim pomenom, na kar kaže edninska oblika, najdemo v priročniku za spolno vključujočo rabo jezika (Šauperl, Jeram 2018: 7–8):

Uspešna kandidatka ali kandidat bo predstavil ...
Uspešen kandidat ali kandidatka bo predstavila ...
Uspešen kandidat ali kandidatka bosta predstavila ...
Uspešna kandidatka ali kandidat bosta predstavila ...

V korpusu GF sem našla primer ujemanja v ženskem slovničnem spolu, pri katerem je med samostalnikom v ženskem spolu in opisnim deležnikom izraz *lahko*: *bi študent ali študentka lahko delala*.

5 Jung, Walter, Starke, Günter Starke, 1990: Grammatik der deutschen Sprache. Mannheim, Leipzig: Bibliographisches Institut.

V GF je veliko več primerov ujemanja z moško slovnično obliko: *kaj bo študent ali študentka lahko napravil; Na razpisu izbrani kandidat ali kandidatka bo torej nasledil; Izbrani kandidat ali kandidatka bo v omenjeni komisiji /.../ za naslednjih pet let nadomestil; Idealen kandidat ali kandidatka naj bi prihajal; Izbrani kandidat ali kandidatka bo poleti mesec dni na plačani poletni praksi delal.*

Analizo zgledov z veznikom *ali* lahko sklenemo z ugotovitvijo, da je pri sestavljenem osebk pri opisnem deležniku pogostejša raba moške slovnične oblike, v korpusu GF pa najdemo tudi primer rabe ženskega slovničnega spola.

Drugače od ločnega veznika *ali*, ki kaže dva pomena – izključujočega in vključujočega –, pa ima veznik *oziroma* pomen, »ki ne le združuje pomena za in/ali, ampak opozarja na upoštevanje vsakokratnega stanja« (Šauperl, Jeram 2018: 8). Upoštevanje vsakokratnega stanja razumem kot izključujoči pomen; drugačen pomen veznika *oziroma* naj bi imel vpliv tudi na ujemanje: »Če sta ženska in moška oblika povezani z njim, se pridevnik in glagol ponavadi ujemata s samostalnikom po bližini« (prav tam):

Varuh oziroma varuhinja naj bi bila vsekakor politično nevtralna osebnost.

Varuhinja oziroma varuh naj bi bil vsekakor politično nevtralna osebnost.

Pričakujemo, da bo novi varuh oziroma varuhinja predlagala svoje kandidate in kandidatke.

Pričakujemo, da bo nova varuhinja oziroma varuh predlagal svoje kandidate in kandidatke.

Podobno o samostalniških zvezah z veznikom *oziroma* ugotavlja tudi Marušič (2009): »Načeloma velja, da so primeri, kjer se glagol ujema z najbližjim delom osebk, bolj sprejemljivi od primerov, kjer se glagol ujema z bolj oddaljenim delom osebk.«

Korpusni podatki tega ne potrjujejo, kajti v korpusu GF sem pri opisnem deležniku za ženski spol našla samo en primer ujemanja po bližini: *po kateri so kandidati oziroma kandidatke posredovale svoj življenjepis*, več pa je bilo primerov ujemanja z moškim slovničnim spolom: *kandidati oziroma kandidatke bodo dobili ustrezno podporo; Samo en kandidat oziroma kandidatka je šel; noben izmed kandidatov oziroma kandidatk ne bo dobil.*⁶

6 V korpusu pri veznikih *ali* in *oziroma* pri opisnem deležniku najdemo tudi obojespolske oblike: *tisti kandidat ali kandidatka, ki bo zbral ali zbrala 13 glasov članov sveta RTV Slovenija; noben kandidat ali kandidatka na volitvah 26. februarja ni dobil oziroma dobila potrebnih 25 odstotkov glasov; kandidat oziroma kandidatka, ki bo v svojem volilnem okraju prejel/prejela večino glasov.*

Uresničitve v korpusu so torej različne, dobro pa bi bilo v obravnavo vključiti tudi intonacije in premore, kajti, kot opozarja Marušič (2009), je ujemanje povezano tudi z govorno realizacijo.

7 Zaključek

V prvi številki Jezika in slovstva o ujemanju sestavljenih osebkov s povedkom preberemo, da »/t/o poglavje iz slovenske skladnje še ni dovolj obdelano, tudi je res, da raba po narečjih in celo pri posameznikih močno omahuje. Treba je s tankim ušesom prisluhniti ljudski govorici in iz nje izluščiti kleno zrno« (Bajec 1955/56: 14).

Raziskovanje 65 let pozneje kaže, da je iskanje pravil ujemanja sestavljenega osebka s povedkom kljub možnostim, ki nam jih ponujajo besedilne zbirke, še vedno zahtevno delo. Upoštevati moramo pomenske in slovnične lastnosti samostalnikov v priredno zloženem osebku, razlike pri dvojini in množini, besedni red, pomenske razlike med vezniki v sestavljenem osebku, pomembno pa bi bilo upoštevati tudi govorno realizacijo.

Vir

Korpus pisne standardne slovenščine Gigafida 2.0: <https://viri.cjvt.si/gigafida/> (dostop 26. 3. 2021).

Literatura

- Ahačič, Kozma, 2017: Slovnica na kvadrat: slovenska slovnica za srednjo šolo. Ljubljana: Rokus Klett.
- Bajec, Anton, 1955/56: Vežanje več osebkov s povedkom. Jezik in slovstvo I/1. 12–14.
- Bajec, Anton, Kolarič, Rudolf, Rupel, Mirko, Šolar, Jakob, 1956: Slovenska slovnica. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Breznik, Anton, 1916: Slovenska slovnica za srednje šole. Celovec: Tiskarna Družbe Sv. Mohorja.
- Gračanin, Eva, 2016: Pomembnost uporabe obojespolskih samostalnikov s podčrtajem (»učiteljice_ji«). Narobe, 13. 10. 2016.
- Jung, Walter, Starke, Günter, 1990: Grammatik der deutschen Sprache. Mannheim, Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Kozmik, Vera, Jeram, Jasna (ur.), 1995: Neseksistična raba jezika. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.

- Majcenovič, Lučka, 2019: *Mehrteiliges Subjekt mit disjunktiver Konjunktion und seine Kongruenz im Deutschen und Slowenischen*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Marušič, Franc, 2005: O ujemanju sestavljenega osebka. ŠUSS 2.4, december 2005 <http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000374.html> (dostop 3. 5. 2021).
- Marušič, Franc, 2006: O ujemanju sestavljenega osebka II. ŠUSS 3.2, ŠUSS 3.2, junij 2006 <http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000388.html> (dostop 2. 5. 2021).
- Marušič, Franc, 2009: O ujemanju zvez z veznikom ‚oziroma‘. ŠUSS 6.1, marec 2009 <http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000497.html> (dostop 2. 5. 2021).
- Pogorelec, Breda, 1997: Slovenska skladnja in poimenovanja ženskih oseb. Dodatek k 33. Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana.
- Smolej, Mojca, 2011: *Skladnja slovenskega knjižnega jezika – izbrana poglavja z vajami*. Ljubljana: Študentska založba.
- Šauperl, Mojca, Jeram, Jasna, 2018: *Smernice za spolno občutljivo rabo jezika*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- Šribar, Renata, 2010: *Interne smernice za spolno občutljivo rabo jezika*. Ljubljana: Komisija za ženske v znanosti.
- Toporišič, Jože, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Toporišič, Jože, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Žele, Andreja, 2019: Spol v predikaciji. *Slavistična revija* 67/2. 141–149.